

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างด้านศักยภาพของเกษตรกรในการเป็นแม่ข่ายการเรียนรู้ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง และทดสอบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีดิจิทัล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลทฤษฎีของผู้นำเกษตรกรจำนวน 170 คนในพื้นที่นำร่อง 6 แห่งที่มีระดับการพัฒนาพื้นที่แตกต่างกัน (A-B-C) และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติมจากพื้นที่กลุ่ม 2 อีก 3 แห่ง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า แม่ข่ายเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ด้านการเกษตรมากกว่า 10 ปี (ร้อยละ 78) แต่ยังมีข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัล โดยมีเพียงร้อยละ 24 ที่สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดการข้อมูลหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างคล่องแคล่ว และพบความเหลื่อมล้ำด้านช่วงวัย โดยกลุ่มอายุต่ำกว่า 40 ปีมีคะแนนเฉลี่ยด้านทักษะดิจิทัล 3.2 จาก 5 ขณะที่กลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไปมีเพียง 2.1 จาก 5 นอกจากนี้ พื้นที่ระดับ A มีสัดส่วนการบันทึกข้อมูลผ่านสมาร์ตโฟนสูงที่สุด (ร้อยละ 62) ส่วนพื้นที่ระดับ B มีเพียงร้อยละ 18 ที่มีช่องทางสื่อสารดิจิทัล และพื้นที่กลุ่ม 2 ยังประสบข้อจำกัดด้านสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต จึงสามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพร้อมพัฒนา กลุ่มเสริมทักษะ กลุ่มเสริมโครงสร้าง และกลุ่มเริ่มต้น ซึ่งจะถูกใช้เป็นกรอบสำหรับออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกรและบริบทพื้นที่

การทดสอบเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research) ดำเนินการในพื้นที่นำร่อง 3 แห่ง ได้แก่ วาวี ปางแดงใน และแม่แฮหลวง โดยประยุกต์แนวคิดโรงเรียนเกษตรกร (Farmer Field School) การเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน และกระบวนการ Design Thinking ผลการศึกษาพบว่า แม่บริบทแตกต่างกัน แต่ทุกพื้นที่สามารถก่อรูป “ผู้ถ่ายทอดความรู้เชิงพื้นที่” ในระดับที่เหมาะสมกับบริบท เช่น ปางแดงในมีผู้เข้าร่วมร้อยละ 75 ที่มีความมั่นใจเพิ่มขึ้นและเริ่มถ่ายทอดในครัวเรือนได้ วาวีเกิดผู้นำต้นแบบ 1 คนที่สามารถขยายผลได้ทันที และแม่แฮหลวงเกิดวิทยากรชุมชน 3 คนพร้อมวงเรียนรู้ย่อยในชุมชน

งานวิจัยเสนอว่าการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนควรขับเคลื่อนผ่านกลยุทธ์ 3 ระดับ ได้แก่ (1) เสริมสร้างศักยภาพรายบุคคล (2) พัฒนาระบบการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และ (3) สนับสนุนเชิงสถาบัน โดยเฉพาะงบประมาณสำหรับการจัดกิจกรรมเชิงกระบวนการและการจัดการความรู้แบบบูรณาการ รวมถึงควรมีการติดตามผลอย่างน้อย 2-3 ปี พร้อมประเมินผลกระทบทางสังคมและพัฒนาทบหาที่เลี้ยงดิจิทัลประจำชุมชนเพื่อให้พื้นที่สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตนเองในระยะยาว

คำสำคัญ: พื้นที่สูง ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทักษะดิจิทัล ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ความเหลื่อมล้ำ

Abstract

This study examined the capacities of farmers to serve as community learning hubs (lead farmer networks) within HRDI's highland development areas and tested context-appropriate learning processes to strengthen knowledge-sharing networks amidst digital transformation. A mixed-methods approach was employed, combining analysis of secondary data from 170 lead farmers across six pilot sites with varying development levels (A–B–C) and qualitative inquiry in three “Group-2 expansion areas,” which are secondary highland communities characterized by lower accessibility and structural constraints.

Findings revealed that while 78% of lead farmers had over 10 years of agricultural experience, only 24% confidently used digital tools for data management or knowledge dissemination. A significant generational gap in digital competency was observed, with farmers under 40 scoring 3.2 out of 5 compared to 2.1 among those aged 50 and above. Contextually, Level-A sites had the highest rate of smartphone-based data recording (62%), whereas Level-B sites demonstrated minimal use of digital community communication channels (18%), and Group-2 areas continued to experience limited mobile signal and internet infrastructure. These findings informed a four-tier readiness classification—ready-to-scale, skill-enhancement, infrastructure-enhancement, and entry-level—which served as a framework for tailoring learning interventions.

Participatory Action Research (PAR) was implemented in three pilot communities, adapting the Farmer Field School (FFS) model, peer-to-peer learning, and Design Thinking to support farmer-led problem identification, experimentation, result analysis, and reflective learning, with community facilitators providing ongoing mentorship. Results showed that all sites successfully developed “territorial knowledge transmitters.” Key outcomes included 75% of participants in Pang Daeng Nai gaining confidence to teach within their households, the emergence of one model farmer in Wawee, and the development of three community trainers in Mae Hae Luang, alongside the formation of self-organized learning circles.

The study concludes that sustainable highland development requires (1) strengthening individual leader competency, (2) institutionalizing continuous learning systems through community facilitators, and (3) enabling supportive institutional mechanisms, particularly process-based budgeting and integrated knowledge management. Recommendations include continued follow-up over 2–3 years, social impact monitoring, and the development of “Digital Local Facilitators” to ensure long-term, self-sustained knowledge transfer.

Keywords: highland, change agent, digital literacy, Learning Community, inequality